

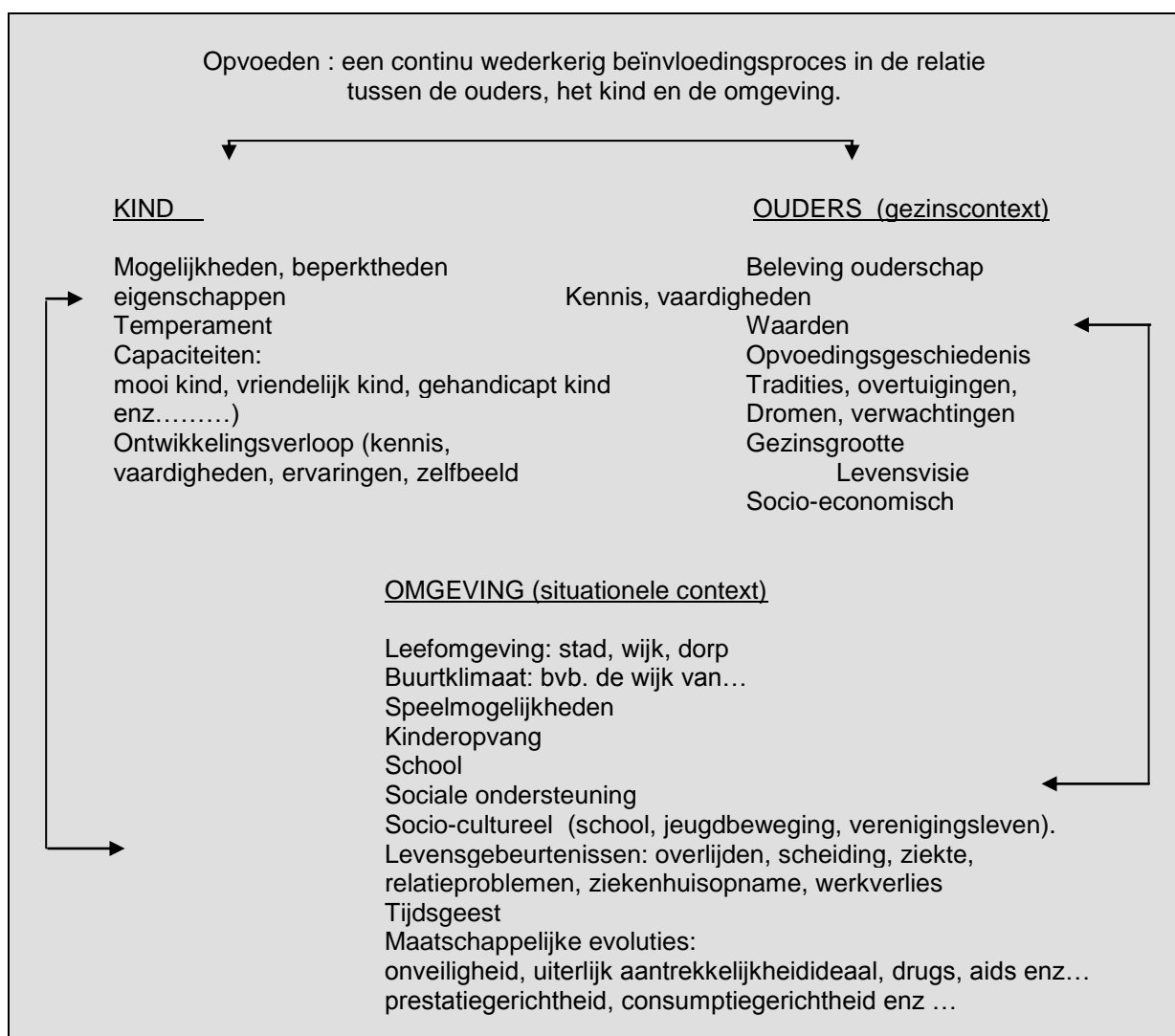
Visie op opvoedingsondersteuning

Om te komen tot opvoedingsondersteuning moeten wij eerst iets zeggen over opvoeden op zich.

Opvoeden

J.F.W.Kok benoemt de essentie van het opvoeden als volgt: **“Opvoeden is gericht op ontwikkelen. Het kind moet de kans krijgen om zijn eigenheid te ontplooiën waarbij opvoeders deze ontwikkeling begeleiden en bevorderen. Opvoeden is in deze opvatting een proces.”**

Naast bovenstaande visie over opvoeden willen wij ook opvoeding situëren in het gezin en zijn situationele context. Wij verwijzen hiervoor naar het model van Vandemeulebroecke waar er vertrokken wordt vanuit twee tradities in opvoeden. De aspecten van de opvoedingsrelatie én de situationele context (de ruimere leefwereld) van het gezin zijn elementen in dit gezinspedagogische model.

Elk opvoedingsproces ontwikkelt zich in de onderlinge relaties tussen de ouders, het kind én de omgeving. Het bovenstaande schema wordt door de medewerkers van vzw De Keerkring gebruikt om ouders bewust te maken van dit **wederkerige beïnvloedingsproces** dat zich ontwikkelt doorheen het opvoedingsproces. Het werken vanuit een model van wederzijdse beïnvloeding heeft als effect dat ouders zich niet “schuldig” voelen over hun opvoedingsgedrag, omdat dit model aantoont dat er meerdere invloeden zijn. Juist daardoor heeft het werken met dit model het effect dat **ouders meer bereid zijn om naar hun eigen aandeel te gaan kijken** in hun opvoedingsgedrag.

Onze visie over opvoeden sluit ten volle aan bij Kok en Vandemeulebroecke.

Wij onderschrijven in onze visie over opvoeden, dat **opvoeding een continu proces is van wederzijdse beïnvloeding**.

Opvoedingsondersteuning

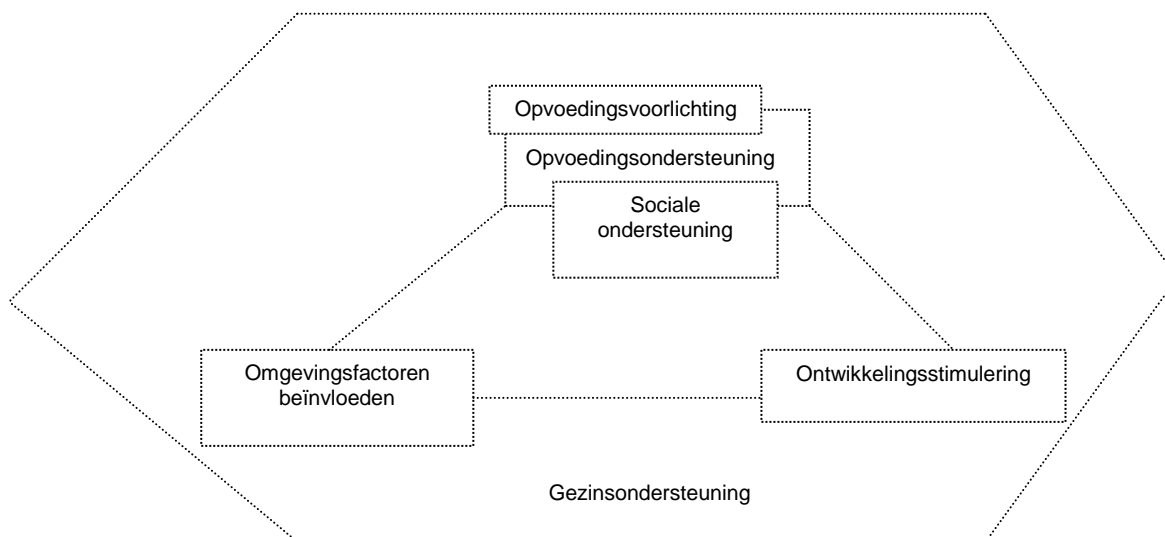
Om onze visie over opvoedingsondersteuning toe te lichten verwijzen wij naar verschillende auteurs en modellen. In dit jaarverslag gebruiken wij Lieve Vandemeulebroecke & Kristien Nys (2002) die op hun beurt verwijzen naar verschillende andere auteurs. Vandemeulebroecke & Nys willen in hun publicatie het concept opvoedingsondersteuning uitdiepen en handvaten aanreiken om tot een eenduidig begrip van opvoedingsondersteuning te komen. Wij zullen bepaalde stukken uit deze publicatie overnemen in zoverre ze relevant zijn in het kader van onze werking.

Situering van het begrip opvoedingsondersteuning:

Opvoedingsondersteuning is een relatief recent begrip. Zowel in de praktijk, het beleid en de theorievorming wordt er steeds meer aandacht aan besteed. Heel wat omschrijvingen van opvoedingsondersteuning sluiten sterk bij elkaar aan. Er bestaat een waaier van aanverwante begrippen en er zijn verschillende functies en activiteiten die deel uitmaken van het begrip opvoedingsondersteuning. De auteurs brachten de zogenaamde aanverwante begrippen samen in een schema. In het bijzonder: gezinsondersteuning, ontwikkelingsstimulering, omgevingsfactoren beïnvloeden, sociale ondersteuning, opvoedingsvoorlichting.

Schema 1.

Opvoedingsondersteuning en aanverwante begrippen

De stippellijnen in dit schema maken duidelijk dat de verhouding tussen of de afbakening van de aanverwante begrippen niet altijd duidelijk af te leiden zijn uit de respectievelijke omschrijvingen. De auteurs vatten gezinsondersteuning op als een koepelbegrip. *“Gezinsondersteuning staat immers voor het geheel van alle (beleid)maatregelen en –voorzieningen die gericht zijn op het bevorderen van het welzijn van gezinnen en gezinsleden, waarbij activiteiten gericht op de voor de opvoeding*

relevante contextfactoren (bvb.: partnerrelatie, sociaal-economische situatie, woonsituatie...), naast opvoedingsondersteuning deel uitmaken van gezinsondersteuning.”

Een vaak geciteerde auteur i.v.m. opvoedingsondersteuning is J. Hermanns (1992). Volgens hem moet opvoedingsondersteuning begrepen worden als: “Alle activiteiten die tot doel hebben de opvoedingssituatie van kinderen te verbeteren, met andere woorden opvoeders helpen opvoeden”.

Opvoedingsondersteuning omvat verschillende activiteiten, zoals: het geven van voorlichting over processen en factoren in verband met opvoeden en ontwikkeling, het geven van adviezen aan ouders, het beïnvloeden van de sociale en de fysieke context waarin kinderen worden opgevoed, het voorkomen van opvoedingsproblemen. Opvoedingsondersteuning is als het ware een combinatie van ervaringsdeskundigheid, opvoedingsdeskundigheid én sociale ondersteuning.

Sociale ondersteuning omvat verschillende soorten steun: emotionele steun, steun bij informatieverwerking en instrumentele steun (Hermanns, 1992).

Hermanns beklemtoont dat **participatie van kinderen in het gezin** een belangrijk doel is van opvoedingsondersteuning om een basis te vormen voor kinderen tot participatie in andere sociale contexten. Deze auteur houdt ook een pleidooi voor het belang van een zo vroeg mogelijke preventieve interventie. Het zo vroeg mogelijk benutten van de participatiemogelijkheden van kinderen (Hermanns et al., 1998).

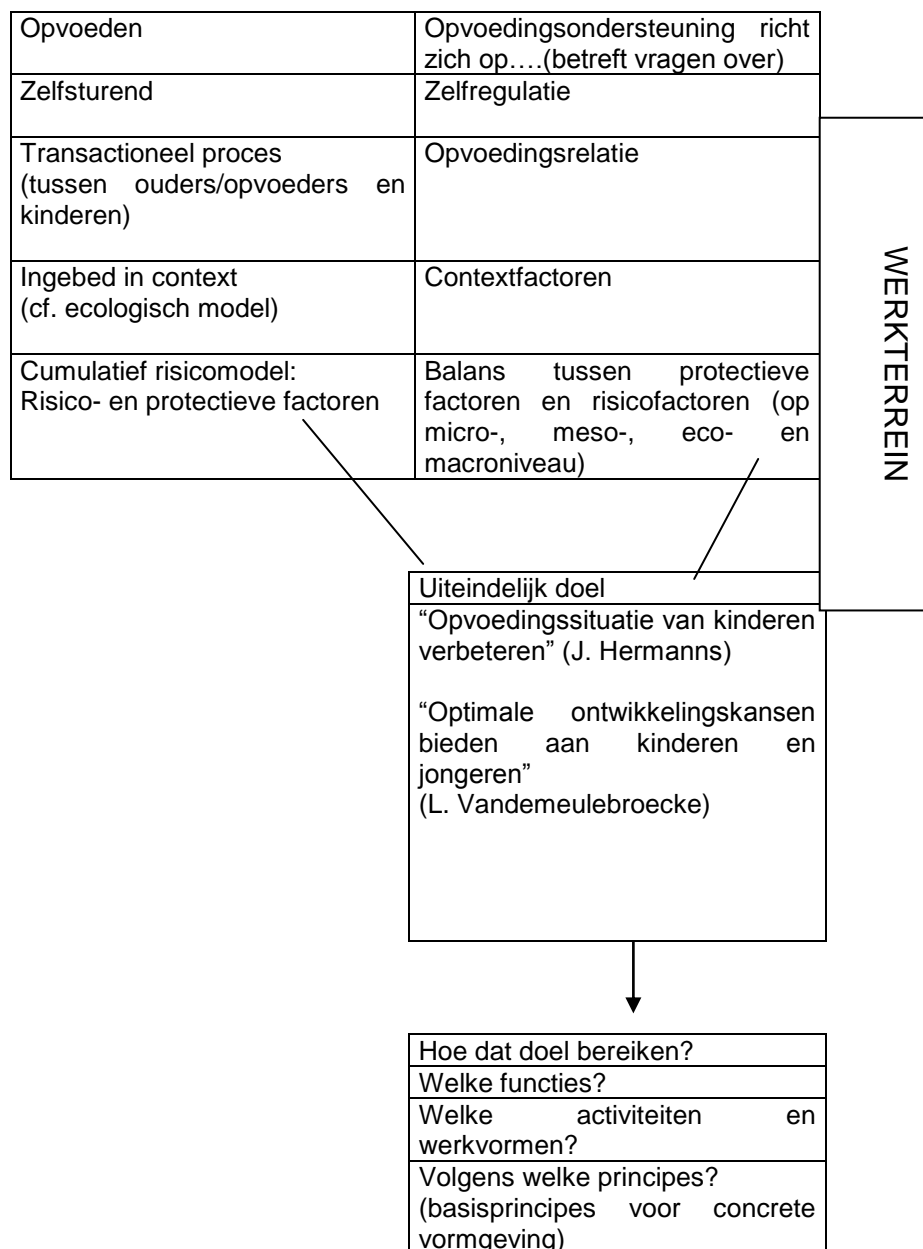
Theoretisch(e) kader(s) voor opvoedingsondersteuning:

De auteurs vertrekken van de beschrijving van de wijze waarop naar opvoeding gekeken wordt en gaan van daaruit opzoek naar aanknopingspunten voor het bepalen van de doelen of intenties van opvoedingsondersteuning en de manier waarop aan opvoedingsondersteuning vorm gegeven wordt. Het schema van Kousemaker en Timmers-Huigens toegepast op het opvoedingsondersteunend werken van vzw De Keerkring, pag 8..

In schema 2 bieden de auteurs een overzicht van het werkkterrein van opvoedingsondersteuning, de functies en de activiteiten die binnen opvoedingsondersteuning aan de orde kunnen zijn én de basisprincipes die daarbij aan de orde (moeten) zijn.

Schema 2.

Opvoeden en de implicaties voor opvoedingsondersteuning:
(gebaseerd op Hermanns, 1992 en 1995 en op Vandemeulebroecke, 2000)

Opvoeden en de implicaties voor opvoedingsondersteuning:

Zowel Hermanns als Vandemeulebroecke beschouwen opvoeden als een **transactioneel proces** (cf. voortdurend beïnvloedingsproces tussen ouders en kinderen) dat in een **ruimere sociale context** ingebed is (ecologische visie op gezinsopvoeding). Hermanns beklemtoont daarbij dat het een **zichzelfsturend proces** betreft, dat dankzij de aanwezigheid van beschermende en protectieve factoren, onder zeer uiteenlopende omstandigheden blijft functioneren. Onder druk van verschillende factoren (**een cumulatie van risicofactoren**) kan dit proces echter toch ontregeld geraken en zowel kind- ouder- als contextfactoren kunnen in dat verband een rol spelen.

Aansluitend op deze visie op opvoeden, nemen de opvoedingsrelatie én de contextfactoren binnen het domein van opvoedingsondersteuning een belangrijke positie in (Vandemeulebroecke, 2000). Hermans (1995) spreekt in dat verband over de gerichtheid van opvoedingsondersteuning op de opvoedingswaarden. Opvoedingsondersteuning **richt zich op het opnieuw in evenwicht brengen (de balans tussen) van risico- en protectieve factoren**, of nog, om het minimaliseren van risicosituaties en stressfactoren en het optimaliseren en ontwikkelen van protectieve en ondersteunende factoren. Deze factoren hebben, zoals eerder vermeld, op verschillende niveaus betrekking waarbij aan meerdere factoren (al dan niet tegelijkertijd) kan gewerkt worden. Hierbij aansluitend kunnen we spreken over drie zogenaamde “actoren”, die binnen opvoedingsondersteuning betrokken moeten (kunnen) worden:

- de ouders (opvoeders)
- de kinderen
- de context

De wijze waarop en de mate waarin deze actoren binnen opvoedingsondersteuning betrokken moeten worden is voor discussie en interpretatie vatbaar.

Hermans (1995) stelt dat opvoedingsondersteuning gericht is op **de opvoeders en de opvoedingscontext** met het oog op het verbeteren van de opvoedingssituatie van de kinderen, en vermeldt daarbij dat opvoedingsondersteuning niet altijd op de ontwikkeling van het kind gericht is. Hermans omschrijft opvoedingsondersteuning in termen van werken aan opvoedingswaarden en dit biedt garanties voor een juist begrip van opvoedingsondersteuning. Bovendien **vormen de opvoedingsvragen van ouders (opvoeders) het vertrekpunt en betreft het vragen over de opvoedingsrelatie waarbinnen zowel de betekenis van het kinderlijk gedrag, de opvoedingsaanpak als de wisselwerking tussen beide aan de orde zijn** (cf. Vandemeulebroecke 2000).

Opvoedingsondersteuning gaat in op de opvoedingsvragen van ouders, waar precies gefocust wordt op **de opvoedingsrelatie en waardoor het kind of de jongere tegelijkertijd niet anders dan aanwezig gesteld kan worden**. Het is dan ook de taak van de opvoedingsondersteuner (begeleider) om er over te waken dat het kind, als mens tot zijn recht kan komen. (cf. Van Crombrugge et al., 1992). Concreet betekent dit dat **het perspectief van het kind ingebracht wordt door de begeleider**.

Door het onderschrijven van het belang van de context waarin de opvoeding is ingebed, zal ook hiermee binnen opvoedingsondersteuning rekening moeten gehouden worden. De **context** maakt niet enkel een wezenlijk deel uit van het referentiekader van waaruit de opvoedingsondersteuner werkt, het behoort ook tot het **wezenlijke actieveld** van opvoedingsondersteuning. De auteurs onderschrijven dan ook het belang om binnen opvoedingsondersteuning **sociaal ondersteunend te werken**. Of zoals uit onderzoek is gebleken, de beschermende factor “sociale ondersteuning” te activeren of te maximaliseren. Zowel het bieden van sociale ondersteuning (grote waardering van persoonlijke, informele steun door de ouders) als **het stimuleren** van het opzoeken van sociale ondersteuning (buurthuis) kunnen in dat verband relevant zijn.

Daarnaast zijn er nog **andere activiteiten die op de contextfactoren betrekking hebben**. Enerzijds zijn deze gericht op het voorzien in diensten en maatregelen in de nabije omgeving van de gezinnen, zoals kinderopvang, speel-o-theek, ontmoetingsplaatsen, speelruimte,.... Anderzijds gaat het om het bezig zijn met visies en structuren met betrekking tot kinderen, jongeren, ouders, opvoeding, gezinnen,..... in relatie tot de ruimere samenleving. Het in schema 1 opgenomen aspect “omgevingsfactoren beïnvloeden” omvat een **maatschappijgerichte dimensie**.

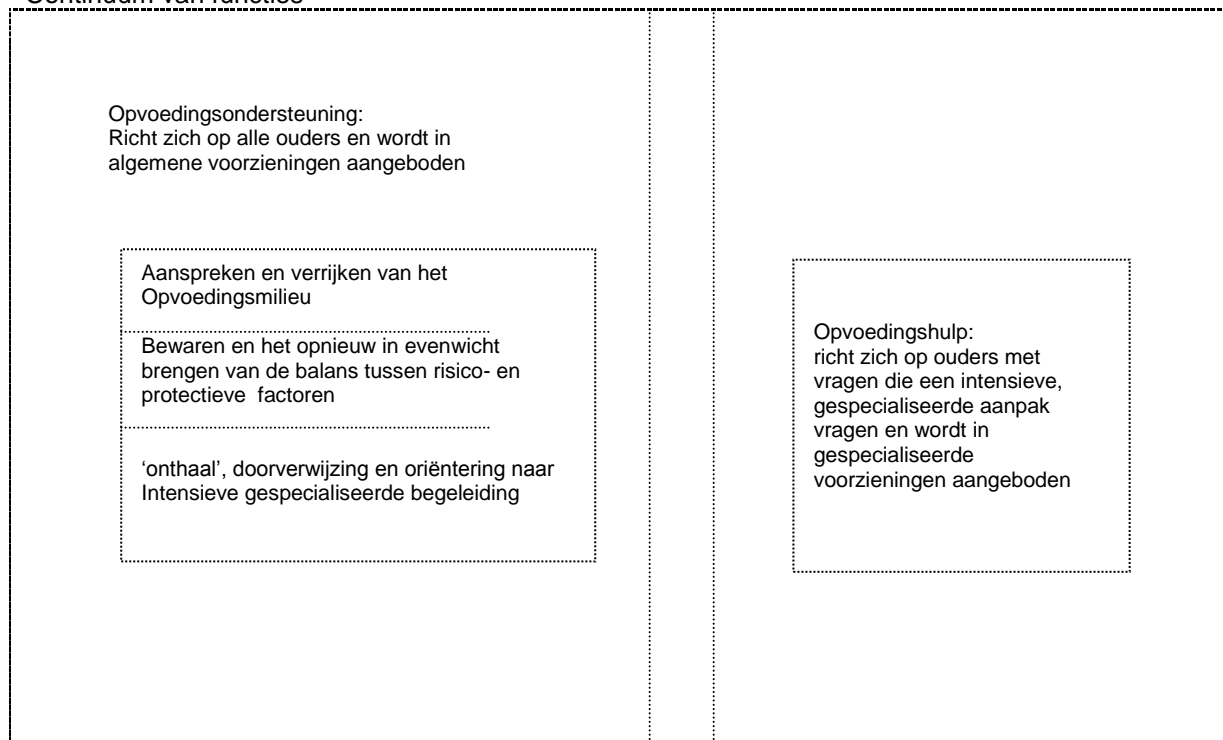
Een continuüm van functies (van opvoedingsondersteuning):

Het ontwikkelde kader voor de invulling van de functies van opvoedingsondersteuning, wordt gedragen door de opvatting dat opvoedingsondersteuning zich **tot alle ouders richt** en in algemene voorzieningen wordt aangeboden. Alle ouders moeten ons inziens, indien gewenst (**en dus vrijwillig**), een beroep op opvoedingsondersteuning kunnen doen om een antwoord op hun alledaagse (algemene) opvoedingsvragen te krijgen of om tegemoet te komen aan hun interesse voor (al dan niet specifieke) opvoedingsthema's en dat **nog voor hun opvoedingsvragen, -bekommernissen,.....tot ernstige problemen verworden**.

De auteurs onderschrijven expliciet dat **ook specifieke gezinnen (kansarme en/of allochtone gezinnen) en/of gezinnen met een complexe problematiek (gehandicapt kind) terecht moeten kunnen** met hun dagelijkse opvoedingsvragen binnen opvoedingsondersteuning.

Wil opvoedingsondersteuning ertoe bijdragen dat precies **alle ouders** – en niet alleen doorsnee, middenklasse, autochtone gezinnen - een antwoord op hun vragen kunnen vinden dan zal moeten voorzien worden in een gevarieerd aanbod waarbij men zich ook tot specifieke doelgroepen kan richten en zich op die specifieke doelgroepen dient af te stemmen.

Schema3.
Continuüm van functies

Volgens de auteurs omvat opvoedingsondersteuning drie functies die ze op een continuüm plaatsen. Het begrip continuüm impliceert dat er geen absolute grenzen te trekken zijn. Dit wordt in het schema weergegeven door de stippellijnen. De drie verschillende functies van opvoedingsondersteuning vertrekken vanuit de aard van de opvoedingsvraag of het –probleem. Kousemaker & Timmers-Huigens drukken dit uit in “ouderlijke beleving van de zwaarte en de ernst van de opvoedingsvragen of problemen”. Zie bijlage. De auteurs kiezen voor een vereenvoudigde instelling die hun inziens een goede indicatie kan bieden voor de aan de orde zijnde functie van opvoedingsondersteuning of opvoedingsondersteuningsvariant.

De **eerste functie** van opvoedingsondersteuning is het **aanspreken en verrijken** van het opvoedingsmilieu. Ouders/opvoeders ervaren de opvoedingssituatie als een ‘gewone opvoedingssituatie’. Het zichzelfsturende opvoedingsproces functioneert naar behoren, de ouders ondervinden geen problemen of geen ernstige spanning, ze hebben slechts vragen betreffende het opvoeden, omdat ze het zo goed mogelijk willen doen of staan open voor een opvoedingsondersteunend aanbod zonder dat ze daarbij zelfs concrete opvoedingsvragen hoeven te hebben.

Een **tweede functie betreft het bewaren en het opnieuw in evenwicht brengen** van de balans tussen risico- en protectieve factoren. Hier dreigt het zichzelf sturende opvoedingsproces onder druk van verschillende factoren (die zowel bij het kind, de ouders als de context gelegen kunnen zijn) ontregeld te geraken. De opvoeding wordt als een voortdurend balanceren ervaren, waardoor de opvoedingssituatie een zogenaamde bron van lichte stress vormt. Zoals reeds eerder vermeld, kan door het minimaliseren van risicosituaties en stressfactoren en het optimaliseren en ontwikkelen van protectieve factoren de balans opnieuw in evenwicht gebracht worden. Het zogenaamde balansmodel (zie bijlage) biedt hier belangrijke aanknopingspunten.

De **derde functie** is gericht op en blijft beperkt tot het 'onthaal' en 'doorverwijzing en oriëntering' naar intensieve gespecialiseerde begeleiding (gericht op "herstel"), zoals bijvoorbeeld orthopedagogische hulpverlening. De opvoedingsmoeilijkheden worden hier als (zeer) ernstig en zwaar ervaren (cf. er is sprake van een zogenaamde opvoedingscrisis of problematische opvoedingsituatie). De balans tussen risico- en protectieve factoren is grondig verstoord (cf. cumulatie van risicofactoren) en de betrokkenen zelf zien geen oplossing meer waardoor hulpverlening aangewezen is. Dit onthaal moet begrepen worden als een "eerste opvang" van ouders die – in termen van Kousemaker en Timmers-Huigens - in een opvoedingscrisis verkeren, maar (nog) niet toe zijn aan tweedelijns pedagogische hulp of voor wie de afstand tot dergelijke hulpverlening te groot is (cf. intensiteit, ingrijpendheid...). Daarnaast kan binnen dit onthaal ook inschatting of analyse van de (draagwijdte, impact,...) van de problemen, met het oog op mogelijke doorverwijzing en oriëntering naar meer intensieve begeleiding aan de orde zijn.

Wat betreft deze derde functie willen wij **vanuit onze ervaring** de laatste jaren, toch wel vernoemen dat in de organisaties waar gespecialiseerde hulp geboden wordt er **ellenlange wachtlijsten** zijn voor de gezinnen. Wat in de realiteit betekent dat de gezinnen die aangemeld worden voor opvoedingsondersteuning frequent thuishoren in de derde functie van opvoedingsondersteuning.

Voor het begrip 'onthaal' willen wij ook verwijzen naar de concepttekst Inloopteams van Kind en Gezin. Omdat in die betekenis ook sprake is van interne doorverwijzing tussen partners én niet enkel naar gespecialiseerde hulpverlening.

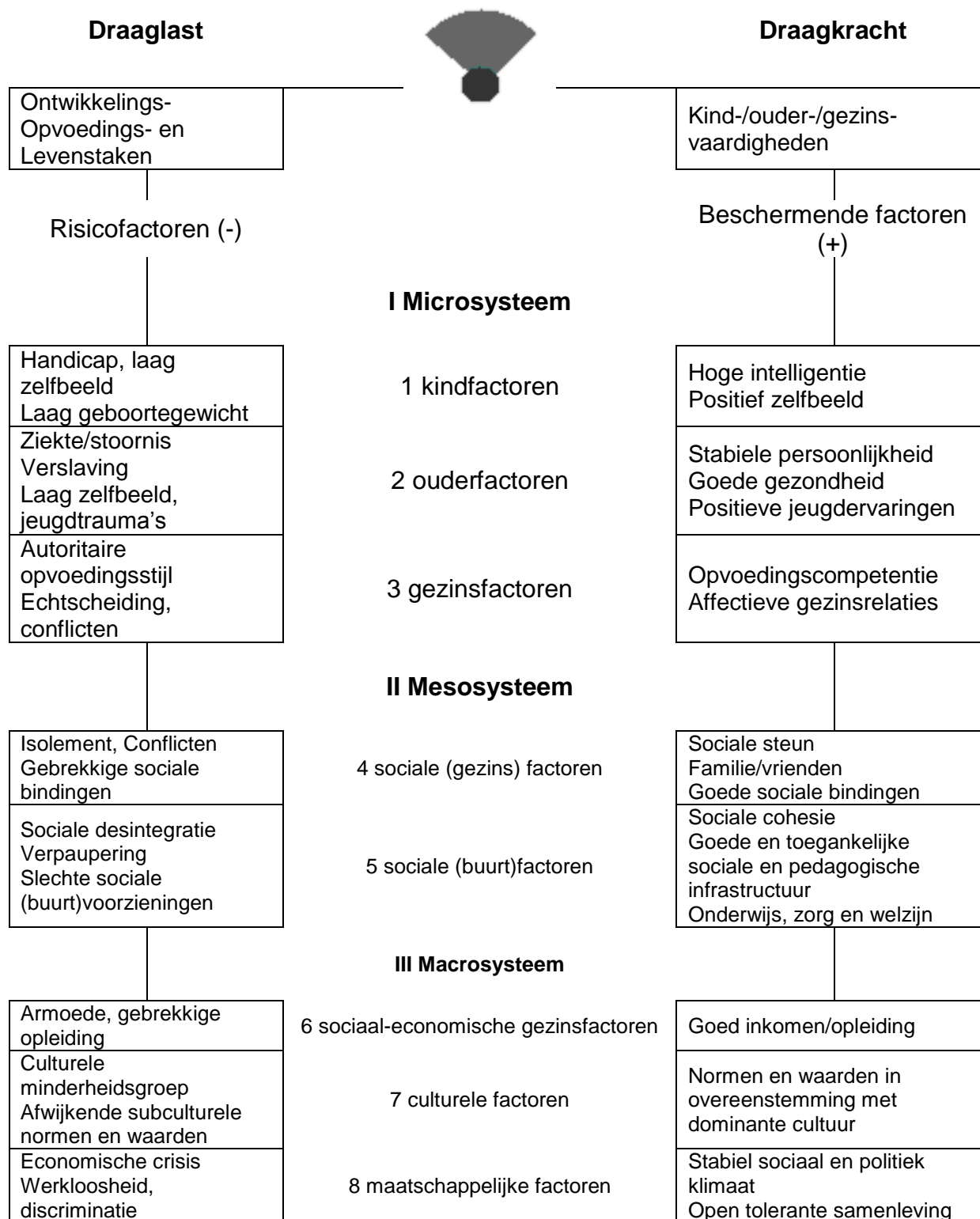
Uit deze visietekst over opvoedingsondersteuning blijkt duidelijk dat verschillende modellen samen als fundament gehanteerd worden waarop onze initiatieven inzake opvoedingsondersteuning zich ontwikkelen.

Wij kozen voor het "Concept Opvoedingsondersteuning" van de reeds eerder vermelde auteurs, omdat naar onze mening dit concept de verschillende modellen die door ons gehanteerd worden samen neemt in één concept.

SCHEMA KOUSEMAKER Preventieve opvoedingsondersteuning t.a.v. hulpverlening TOEGEPAST OP DE WERKING VAN VZW DE KEERKRING

	OPVOEDINGSVRAGEN	OPVOEDINGSSPANNING	(schemerzone) OPVOEDINGSCRISIS	OPVOEDINGSNOOD
DE OPVOEDINGSVRAGEN	Vragen, twijfels, en problemen, ontstaan vanuit de dagelijkse opvoedingsrealiteit	Opvoedingsvragen bestaan al enige tijd maar worden niet soepel gesteld en geven aanleiding tot onrust en spanning.	De toenemende spanning omtrent opvoedingsvragen en problemen wordt acuut en escaleert. Externe ingrijpende gebeurtenissen beïnvloeden.	Opvoedingsproblemen zijn hardnekkig en complex. Ze bestaan al over een langere periode.
HET OPVOEDINGSHANDELEN	Opvoedingsvragen stellen en zoeken naar antwoorden en oplossingen. De vragen zijn naar tevredenheid op te lossen	De dagelijkse opvoedingsrealiteit wordt problematisch maar is nog bespreekbaar. Vragen worden tot problemen. Ouders zoeken naar alternatieven.	Ouder kan het niet meer aan. Handelt ambivalent tegenover kind. Schuldinducerend gedrag t.a.v. het kind.	Ouders leggen de verantwoordelijkheid buiten zichzelf. De opvoedingssituatie lijkt onoplosbaar en wordt sterk beïnvloed door andere probleem terreinen.
DE BELEVING VAN DE OUDERS	Ouder voelt zich competent Twijfelt soms, stelt zich vragen en heeft ruimte voor verschillende perspectieven (ouder, kind, omgeving)	Ouder voelt zich onzeker en vraagt zich af: "Doe ik het fout?" Weinige ruimte voor het kindperspectief. Paniek gevoel.	Ouder beleeft weinig plezier aan het opvoeden en voelt zich incompetent. De ruimte voor het kindperspectief verkleint steeds.	Relatie ouder/kind is verstoord. Het opvoeden is een bron van frustratie en teleurstelling geworden. Ouders voelen zich machteloos.
DE NOOD AAN OPVOEDINGSSTEUN	Ouder heeft soms behoefte aan informatie, ondersteuning en ervaringsuitwisselingen omtrent het opvoeden.	De behoefte aan informatie neemt toe en advies en inzichtelijke steun wordt gevraagd.	Ad hoc en noodoplossingen. De behoefte aan hulp neemt toe.	Opvoedingshandelen in toenemende mate inadequaat. De behoefte aan externe hulpverlening is aanwezig.
SOCIAL SUPPORT- SYSTEEM (INFORMEEL/FORMEEL)	Steun in eigen netwerk is aanwezig. Opvoedingsondersteuning als "derde".	Steun in eigen netwerk soms onvoldoende of er is weinig netwerk aanwezig.	Steun in eigen netwerk is vaak onvoldoende en hulp van buitenaf is wenselijk.	Steun in eigen netwerk ontbreekt Professionele hulp is noodzakelijk om verandering te bewerkstelligen. Soms reeds vele hulpverleningscontacten geweest.

Balansmodel

Uit Bakker, I e.a. (1998)